

Дело C-320/24

**Резюме на преюдициалното запитване съгласно член 98, параграф 1 от
Процедурния правилник на Съда****Дата на постъпване:**

30 април 2024 г.

Запитваща юрисдикция:

Corte suprema di cassazione (Италия)

Дата на акта за преюдициално запитване:

26 април 2024 г.

Жалбоподател:

CR

TP

Отвeтник:

Soledil Srl, в производство за сключване на предпазен конкордат [предишно Soledil SpA]

Предмет на главното производство

Спор между двама потребители и строително предприятие относно размера на дължимата от тях неустойка вследствие на развалянето поради неизпълнение на предварителен договор за покупко-продажба на недвижим имот, сключен през 1998 г. Главното производство е производство пред Corte di Cassazione (Касационен съд, Италия) за контрол на законосъобразността на решение по същество, постановено от Corte d'appello (Апелативен съд, Италия) след производство за ново разглеждане на делото, което от своя страна е проведено въз основа на предходно отменително решение на първото решение по въззивната жалба. В рамките на това главно производство частноправните субекти за първи път изтъкват неравноправния характер на тази клауза за неустойка и нейната нищожност/недействителност по смисъла на Директива 93/13/ЕИО относно защитата на потребителите; следователно възниква въпросът дали имплицитно формираната сила на пресъдено нещо по въпросите, които не са

били изрично разгледани в хода на производството (както в настоящия случай въпросът за нищожността или недействителността на неравноправните клаузи), може да бъде преодоляна и следователно дали въпросът за нищожността или за недействителността може да бъде разгледан служебно в рамките на новото производство пред Corte di cassazione (Касационен съд).

Предмет и правно основание на преюдициалното запитване

На основание член 267ДФЕС от Съда се иска да установи дали Директива 93/13/ЕИО относно неравноправните клаузи в потребителските договори може да се тълкува в смисъл, че не допуска национална процесуална правна уредба, която не позволява на съда да разгледа служебно нищожността/недействителността на неравноправна клауза, когато е налице имплицитно формирана сила на пресъдено нещо в рамките на предишно производство по същество и за законосъобразност, в хода на което валидността и действителността на тази клауза винаги са се предполагали, като се има предвид и фактът, че заинтересованите субекти никога не са изтъквали тази нищожност/недействителност в това производство.

Преюдициален въпрос

Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз да се тълкуват:

- а) в смисъл, че не допускат прилагането на принципите на националното съдебно производство, съгласно които предварителните въпроси, включително относно нищожността на договора, които не са били поставени или повдигнати в касационното производство и които са логически несъвместими с естеството на отменителното решение, не могат да бъдат разглеждани нито в производството за ново разглеждане, нито по време на контрола за законосъобразност, на който страните подлагат решението на въззивния съд;
- б) в светлината и на съображението относно пълната пасивност от страна на потребителите, когато са оспорили нищожността/недействителността на неравноправните клаузи едва с касационната жалба след приключването на производството за ново разглеждане на делото;
- в) по-специално по отношение на установяването на неравноправния характер на клауза за явно прекомерна неустойка, която в хода на касационното производство е разпоредено да бъде намалена според подходящи критерии (*quantum*), включително поради това че потребителите

са изтъкнали неравноправния характер на клаузата (an) едва след решението, постановено в производството за ново разглеждане на делото?

Разпоредби на Съюза, на които е направено позоваване

Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (наричана по-нататък „Директива 93/13“), по-специално членове 6 и 7

Харта на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“), член 47

Решения на Съда от 4 юни 2020 г., *Kancelaria Medius* (C-495/29, EU:C:2020:431), както и от 17 май 2022 г., *SPV Project 1503* и др. (C-693/19 и C-831/19, EU:C:2022:395); *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397); *Ibercaja Banco* (C-600/19, ECLI:EU:C:2022:394) и *Impuls Leasing Romania* (C-725/19, EU:C:2022:396)

Национални разпоредби, на които е направено позоваване

Член 1341, втора алинея от *Codice civile* (Граждански кодекс, наричан по-нататък „Граждански кодекс“) относно необходимостта от специално двойно подписване на клаузите, които създават в ущърб на една от страните значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

Член 1469-*bis*, трета алинея, точка 6 от Гражданския кодекс в редакцията му, която е в сила към 9 септември 1998 г. (датата на сключване на разглеждания в главното производство договор), въведен с *Legge 6 febbraio 1996*, n. 52 (Закон № 52 от 6 февруари 1996 г.) за изрично прилагане на Директива 93/13 (понастоящем член 33 от *Decreto legislativo del 6 settembre 2005*, n. 206 – *Codice del consumo* (Законодателен декрет № 206 от 6 септември 2005 г. за приемане на Кодекс за потреблението) (наричан по-нататък „Кодекс за потреблението“), съгласно който съществува презумпция за неравноправност, по-специално на клаузите, предвиждащи заплащане на явно прекомерна сума в случай на неизпълнение.

Член 1469-*quinquies* от Гражданския кодекс в редакцията му, която е в сила към 9 септември 1998 г., въведен с *Legge n. 52/1996* (Закон № 52/1996) (понастоящем член 36 от Кодекса за потреблението), съгласно който неравноправните клаузи са нищожни/недействителни и тази недействителност, която действа само в полза на потребителя, може да бъде установена служебно от съда.

Член 394 от *Codice di procedura civile* (Граждански процесуален кодекс) (наричан по-нататък „Граждански процесуален кодекс“) и съответната

тълкувателна съдебна практика. Съгласно тази разпоредба производството за ново разглеждане на делото е „затворено“ производство, което има за цел постановяването на ново решение в замяна на отмененото от Corte di cassazione (Касационен съд) и страните не могат да разширяват предмета на производството чрез отправяне на нови искания и възражения, включително въпроси, които могат да бъдат повдигнати служебно, които не са били разгледани от Corte di cassazione (Касационен съд) и по които се е формирала имплицитна сила на пресъдено нещо (вж. по-специално определенията на Corte di cassazione, sezione 2 (Касационен съд, 2-ро отделение); № 29879 от 27 октомври 2023 г.; 6-то отделение, 3-ти състав, № 27736 от 22 септември 2022 г.; 6-то отделение, 5-ти състав, № 26108 от 18 октомври 2018 г.).

Установена практика на Corte di cassazione (Касационен съд), според която принципите, изложени в тълкувателните решения на Съда, са *ius superveniens* и се прилагат незабавно в националното право (по-специално решения на Corte di cassazione, sezione 5 (Касационен съд, 5-то отделение), № 14624 от 25 май 2023 г.; 5-то отделение, № 9375 от 5 април 2023 г.)

Кратко представяне на фактите и производството

A. Арбитражното решение, производството пред Corte d'appello di Ancona (Апелативен съд Анкона, Италия) и първата касационна жалба

- 1 На 9 септември 1998 г. CR и TP сключват с дружеството Soledil предварителен договор за покупко-продажба на жилище. Те заплащат на Soledil аванс в размер на 72 869,16 евро и влизат във владение на недвижимия имот, като започват да го ползват веднага в очакване на сключването на окончателния договор.
- 2 Предварителният договор съдържа клауза за неустойка, с която страните предварително са определили дължимата на другата страна сума в случай на неизпълнение на някоя от договарящите страни (т.нар. „неустойка“), която са определили да се равнява на общия размер на платените аванси, без да се засяга обезщетението за евентуалните допълнителни вреди.
- 3 Между страните възниква спор поради неключването на окончателния договор, който първоначално е бил отнесен до арбитражен съд, компетентен по силата на арбитражна клауза, съдържаща се в предварителния договор.
- 4 Впоследствие CR и TP обжалват арбитражното решение пред Corte d'appello di Ancona (Апелативен съд Анкона), който с решение от 28 март 2009 г. го обезсилва, по-специално поради неспазване на предвиден преклузивен срок. Поради това посоченият съд постановява разваляне на предварителния договор поради неизпълнение, което се дължи на необоснован отказ на CR и TP да сключат окончателния договор и да платят остатъка от дължимата цена, като ги осъжда да върнат недвижимия имот. Същевременно Soledil е

осъдено да върне получения аванс, като удържи — като неустойка, намалена по този начин от съда — само лихвите, начислени върху тази сума. Искането на Soledil за обезщетение за допълнителни вреди обаче е отхвърлено поради липсата на доказателства в това отношение.

- 5 Soledil подава касационна жалба срещу това решение (първа касационна жалба), като твърди, че е налице неправомерно намаляване на неустойката и неоснователно отхвърляне на искането за обезщетение. CR и TP се противопоставят и същевременно подават насрещна жалба, като оспорват, че неизпълнението се дължи на тяхна вина.
- 6 С решение от 14 ноември 2015 г. Corte di cassazione (Касационен съд) уважава първото основание на жалбата на Soledil, като приема, че мотивите на Corte d'appello di Ancona (Апелативен съд Анкона) са недостатъчни по отношение на критериите, които този съд е възприел, за да определи неустойката в намален размер. От друга страна насрещната жалба е отхвърлена, като е потвърдено неизпълнението от страна на CR и TP. Поради това Corte di cassazione (Касационен съд) отменя обжалваното съдебно решение в частта, която се отнася до уваженото основание, и връща делото на Corte d'appello di Bologna (Апелативен съд Болоня, Италия) за ново определяне на размера на неустойката, дължима на Soledil при спазване на указанията на Corte di cassazione (Касационен съд) в съответствие с член 394 от Гражданския процесуален кодекс.

Б. Производството за ново разглеждане на делото пред Corte d'appello di Bologna (Апелативен съд Болоня) и втората касационна жалба

- 7 Впоследствие Soledil инициира възобновяване на делото пред Corte d'appello di Bologna, като посочва, че при намаляването на неустойката не е бил взет предвид интересът на кредитора от изпълнението, равновесието на престациите и по-специално периодът от 9 години, през който CR и TP са държали и използвали недвижимия имот, а Soledil не е могло да го отдаде под наем с цел получаване на доходи от него. Поради това последното иска да се потвърди неустойката във вече предвидения в предварителния договор размер, равняващ се на платения аванс от 72 869,15 евро, както и да се признаят допълнителните вреди, произтичащи от незаконното и продължително държане на недвижимия имот от CR и TP, които на свой ред искат отхвърлянето на тези претенции.
- 8 С постановяване на решение в производството за ново разглеждане на делото от 12 октомври 2018 г. Corte d'appello di Bologna (Апелативен съд Болоня), от една страна, определя размера на дължимата от CR и TP неустойка на 61 600,00 евро, и от друга страна, отхвърля искането за обезщетение за допълнителните вреди, поискано от Soledil, като посочва по-специално: а) че предметът на новото разглеждане на делото е ограничен до налагането на неустойката и евентуалното ѝ намаляване, както и до доказването на евентуални допълнителни вреди; б) че е безспорно и се

ползва със сила на пресъдено нещо обстоятелството, че са изпълнени условията Soledil да получи уговорената в предварителния договор неустойка; в) че тази неустойка е прекомерна дори като се имат предвид действителното владение на имота, продължило практически много години, и интересът на кредитора от продажбата или отдаването под наем на недвижимия имот; г) че CR и TP са платили уговорения аванс, като междуременно Soledil е могло да получи приходи от лихви върху тази сума или да спести разходи за лихви върху сумите, които иначе е могло да поиска като заем; д) че се счита за справедливо да се посочи наем от 550,00 евро месечно (средна стойност на наемите, съответно посочени от двете страни по спора), като общата дължима сума е в размер на 61 600,00 евро без лихви и преизчисление, като се има предвид буква г); е) че Soledil не е доказало, че е претърпяло допълнителни вреди.

В) Главното производство (касационна жалба срещу решението на Corte d'appello di Bologna (Апелативен съд Болоня), с което приключва производството за ново разглеждане на делото)

- 9 CR и TP подават жалба за контрол за законосъобразност на това решение пред Corte di cassazione (Касационен съд) (втора касационна жалба) и именно в рамките на това главно производство възниква необходимостта Съдът да се произнесе преюдициално относно тълкуването на Директива 93/13.

Основни доводи на страните в главното производство

- 10 В тази жалба CR и TP (наричани по-нататък също „жалбоподателите“) изтъкват за първи път ново основание, а именно че предварителният договор за покупко-продажба представлява договор между потребител и продавач или доставчик и че разглежданата клауза за неустойка е с неравноправен характер, тъй като налага плащането на парична сума като обезщетение в явно прекомерен размер. Като такава същата е трябвало да бъде предмет на специално двойно подписване от страна на потребителите, и тъй като това не е било направено, следва да бъде обявена за нищожна/недействителна, евентуално служебно, на основание член 1341, втора алинея и член 1469-*bis*, трета алинея, точка 6 от Гражданския кодекс във връзка с член 1469-*quinquies* от Гражданския кодекс, в редакцията им, която е в сила към момента на сключване на договора.
- 11 Следователно Corte d'appello di Bologna (Апелативен съд Болоня) неправилно не е разгледал служебно нищожността на тази клауза. В това отношение жалбоподателите считат, че служебното установяване на нищожността не може да се счита за преклудирано от формираната имплицитна сила на пресъдено нещо след първото решение на Corte di cassazione (Касационен съд), тъй като във всички случаи защитата на потребителя трябва да има предимство.

- 12 При условията на евентуалност, в случай, че не бъде уважено това основание, жалбоподателите твърдят, че съдът по съществото на спора е определил неправилно и с противоречиви мотиви дължимата от тях неустойка.

Кратко представяне на мотивите за преюдициалното запитване

- 13 Corte di cassazione (Касационен съд) припомня най-напред своята практика, че правната уредба за защита на потребителите е приложима към предварителен договор за покупко-продажба на недвижим имот, когато, както в разглеждания случай, той е сключен между продавач или доставчик и частноправни субекти, действащи за цели, които не са свързани с упражняването на евентуална професионална дейност (по-специално определение на Corte di cassazione (Касационен съд), 6-то отделение, 2-ри състав, № 497 от 14 януари 2021 г.).
- 14 В това отношение Corte di cassazione (Касационен съд) посочва, че задатъците, неустойките и други подобни клаузи, с които страните са уговорили предварително размера на дължимото на другата страна обезщетение в случай на разваляне или неизпълнение, сами по себе си нямат неравноправен характер, тъй като не попадат в обхвата на клаузите, посочени в член 1341 от Гражданския кодекс, и следователно не изискват специално одобрение от потребителя. Въпреки това, по силата на правната уредба, въведена в членове 1469-*bis* и 1469-*quinquies* от Гражданския кодекс със Закон № 52/1996 за прилагане на Директива 93/13 — правна уредба, действаща към момента на сключване на договора — е налице презумпция за неравноправност на клаузите, които в случай на неизпълнение налагат заплащането на явно прекомерна сума. Този неравноправен характер се санкционира с обявяването на нищожността/недействителността на самите клаузи, която действа само в полза на потребителя и „може да бъде установена служебно от съда“ съгласно посочения член 1469-*quinquies*.
- 15 Става въпрос обаче за ново основание за обжалване, повдигнато от жалбоподателите едва във втората касационна жалба, подадена последно след производството за ново разглеждане на делото, основание, което преди всичко противоречи на формираната имплицитна сила на пресъдено нещо в смисъл, че разглежданата клауза за неустойка е валидна и действителна. Всъщност:
- а) от една страна, решението за намаляване на неустойката като прекомерна, прието от Corte di cassazione (Касационен съд) в първото му решение, непременно предполага, от логическа и правна гледна точка, валидността и действителността на тази клауза, станала приложима след развалянето на договора, постановено поради неизпълнението от страна на самите жалбоподатели, и

б) от друга страна, жалбоподателите не са повдигнали никакво оплакване във връзка с нищожността/недействителността на клаузата за неустойка в предходните съдебни инстанции.

- 16 В това отношение Corte di cassazione (Касационен съд) припомня, че производството за ново разглеждане на делото е „затворено“ производство, което има за цел постановяването на ново решение в замяна на отмененото от Corte di cassazione (Касационен съд). Съгласно съдебната практика по този член не само че страните не могат да разширяват предмета на производството чрез отправяне на нови искания, но действат и забраните, произтичащи от формираната имплицитна сила на пресъдено нещо с първото решение на Corte di cassazione (Касационен съд), така че не е възможно нито да се изведат или разгледат и въпросите, които могат да бъдат повдигнати служебно, нито въпросите, които са разрешени, макар и не изрично разгледани, при разрешаването на друг въпрос (вж. в този смисъл определенията на Corte di cassazione (Касационен съд), 2-ро отделение, № 29879 от 27 октомври 2023 г.; 6-то отделение, 3-ти състав, № 27736 от 22 септември 2022 г.; 6-то отделение, 5-ти състав, № 26108 от 18 октомври 2018 г.).
- 17 В този контекст Corte di cassazione (Касационен съд) допълва, че в случая правомощието за служебно разглеждане на евентуална нищожност/недействителност на клаузата не може да бъде упражнено, тъй като Corte di cassazione (Касационен съд) е имал възможност да разгледа служебно тази недействителност, но като е решил да отмени само мотивите на въззивната юрисдикция за намаляване на неустойката, той непременно е приел, че тази клауза е валидна и действителна (an), като впоследствие е ограничил производството за ново разглеждане до определянето на размера на неустойката (quantum).
- 18 Въпреки това Corte di cassazione (Касационен съд) припомня установената си практика, според която принципите, изложени в постановените от Съда решения за тълкуване на правото на Европейския съюз, произвеждат действие като *ius superveniens* и са с незабавно приложение в националното право, а следователно и в рамките на производство за ново разглеждане на делото пред съда по съществуващото на делото, след постановено от Corte di cassazione (Касационен съд) отменително решение, с единственото ограничение обаче за вече приключилите правоотношения (в този смисъл по-специално решенията на Corte di cassazione (Касационен съд), 5-то отделение, № 14624 от 25 май 2023 г.; 5-то отделение, № 9375 от 5 април 2023 г.). Освен това именно по въпроса за нищожността с оглед защита на потребителя Corte di cassazione (Касационен съд) е постановил, че дадените от Съда указания относно неравноправните клаузи в договорите между продавачи или доставчици и потребители укрепват правомощието и задължението на съда да установи служебно нищожността, което е от съществено значение за предотвратяване на злоупотребите в ущърб на по-слабите договарящи страни (потребители, вложители, инвеститори) и за

правилното функциониране на пазара (решение на Corte di cassazione (Касационен съд), общо събрание на колегиите, № 26242 от 12 декември 2014 г.).

- 19 Поради това Corte di cassazione (Касационен съд) иска да се установи дали независимо от националните процесуални разпоредби, които го задължават да зачита силата на пресъдено нещо, той все пак е длъжен да установи служебно нищожността/недействителността на разглежданата клауза за неустойка, тъй като става въпрос за правна уредба за защита на потребителите, с която се прилага правото на Съюза в тази област.
- 20 В това отношение Corte di cassazione (Касационен съд) подчертава, че неотдавна Съдът се е произнесъл именно по съвместимостта на Директива 93/13 с някои процесуални норми на някои държави членки (съответно Испания, Румъния и Италия), които в случай на вече влезли в сила решения не позволяват на съда по изпълнението (или на въззивния съд) служебно да преценява неравноправния характер на клаузите, съдържащи се в договорите между потребители и продавачи или доставчици, които са били предмет на решението, придобило сила на пресъдено нещо. Това са решенията на Съда, голям състав, от 17 май 2022 г., SPV Project 1503 и др. (C-693/19 и C-831/19, EU:C:2022:395), Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397); Ibercaja Banco (C-600/19, ECLI:EU:C:2022:394) и Impuls Leasing Romania (C-725/19, EU:C:2022:396).

Следва да се отбележи, че що се отнася до италианското право, Съдът е постановил, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО не допускат национална правна уредба, която предвижда, че когато срещу издадена по искане на взыскател от съда заповед за изпълнение длъжникът не е подавал възражение, впоследствие, поради това че силата на пресъдено нещо, с която се ползва тази заповед, имплицитно обхваща действителността на съответните клаузи, с което се изключва изцяло разглеждането на тяхната действителност, съдът по изпълнение не може да контролира евентуалния неравноправен характер на клаузите от договора, които са послужили като основание за издаването на тази заповед (решение SPV Project 1503 и др., C-693/19 и C-831/19).

Що се отнася до разглеждането на процесуалното поведение на страните, в решението си относно испанския правен ред Съдът е постановил, че същите разпоредби на Директива 93/13/ЕИО не допускат правна уредба, въз основа на която национална юрисдикция, сезирана с въззивна жалба срещу съдебно решение, с което се ограничава във времето възстановяването на сумите, недължимо платени от потребителя въз основа на клауза, обявена за неравноправна, не може служебно да разглежда основание, изведено от нарушението на тази разпоредба, и да постанови пълното възстановяване на посочените суми, когато липсата на оспорване на това ограничаване във времето от съответния потребител не може да се дължи на пълна пасивност на същия (решение Unicaja Banco, C-869/19).

- 21 Corte di cassazione (Касационен съд) допълва, че тази съдебна практика е в съответствие с вече потвърденото от Съда по отношение на принципа на ефективност на защитата на потребителите по смисъла на Директива 93/13 и на член 47 от Хартата, които не допускат тълкуване на национална разпоредба, което би попречило на съда, който е сезиран с иск или жалба от търговец или доставчик, насочени срещу потребител и попадащи в приложното поле да тази директива, и който се произнася неprisъствено поради неявяване на потребителя в насроченото заседание, за което е бил призован, да предприеме необходимите действия за събиране на доказателства, за да прецени служебно неравноправността на договорните клаузи, на които продавачът или доставчикът основава искането си, когато съдът изпитва съмнения относно неравноправността на тези клаузи по смисъла на споменатата директива (решение от 4 юни 2020 г., *Kancelaria Medius*, C-495/19, EU:C:2020:431).
- 22 Поради изложените по-горе съображения Corte di cassazione (Касационен съд) спира производството и иска от Съда да установи дали Директива 93/13 може да се тълкува в смисъл, че не допуска национална процесуална правна уредба, която не позволява на съда да разгледа служебно нищожността/недействителността на неравноправна клауза, когато е налице имплицитно формирана сила на пресъдено нещо в рамките на производство както по същество, така и за контрол на законосъобразност, през цялото протичане на което се предполага, че тази клауза е валидна и действителна, като се има предвид и фактът, че заинтересованите лица никога не са твърдели, че е налице такава нищожност/недействителност в хода на това производство.